Lausunto puolustusvaliokunnalle 20.9.2016

Asia: VNS 5/2016 vp Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta

Hanna Ojanen

Jean Monnet –professori, Tampereen yliopisto

Selonteko asettaa tavoitteeksi tehdä Suomesta maailman turvallisin maa asua, elää, yrittää ja tehdä työtä. Tämä on hieman hämmästyttävää: miksi tällainen tavoite on asetettu? Tavoite antaa aihetta myös kahteen tarkempaan huomioon. Ensinnäkin Suomi saattaa hyvin olla jo nyt tällainen maa. Ainakin sitä voidaan erinomaisen hyvin sanoa turvalliseksi maaksi asua, elää, yrittää ja tehdä työtä. Huomion tulisi mielestäni kiinnittyä siihen, mikä Suomesta tekee tai on tehnyt turvallisen maan, ja miten tämä turvallisuus säilytetään. Jos turvallisuuden syitä ei tunneta, on turvallisuuteen liittyviin ongelmiin vaikea pureutua. Turvallisuuden syitä voidaan etsiä kotimaisen tiedon lisäksi esimerkiksi kansainvälisistä vertailuista, kuten hauraiden maiden indeksistä, jossa Suomi on useiden vuosien ajan ollut yksinään maailman vähiten hauras valtio. Olennaista on nähdä, millaisia tekijöitä indeksiin sisältyy. Selonteossa todetaan, että ”sisäinen turvallisuus on suomalaisen demokratian ja hyvinvointiyhteiskunnan kivijalka”; asia voi olla myös toisin päin.

Toinen huomio on luottamuksen keskeisyys. On varmaankin totta, että luottamus on keskeistä yhteiskuntarauhalle ja yhteiskunnan toimivuudelle. On hyvä, että selonteossa nostetaan esiin se, että ihmiset Suomessa luottavat toisiinsa ja viranomaisiin. On kuitenkin myös kysyttävä, onko näin kaikille, ja lähdetäänkö siitä, että pitäisi olla. Maailman ja Suomen muutoksessa on mielestäni tärkeää kiinnittää huomiota siihen, kenestä puhutaan, ja kenelle puhutaan. Ajatellaanko omia kansalaisia, EU-kansalaisia tai kaikkia maassa asuvia, myös kansalaisuudettomia? Sisäisen turvallisuuden alalla on monta kysymystä, joissa tämä konkretisoituu. Selonteossa todetaan esimerkiksi, että ihmiset luottavat toisiinsa ja viranomaisiin, että Suomessa ihmiset luottavat poliisiin, tai että ”vastaajista 89 % piti Suomea turvallisena maana”. Ketkä ihmiset, ketkä vastaajat? Keneltä on kysytty? Missä määrin erilaisissa mielipidemittauksissa tavoitetaan Suomeen muualta muuttaneita ihmisiä? Monen maahanmuuttajan aiemmat kokemukset viranomaisista voivat olla hyvin kielteisiä ja suhtautuminen voi hyvästä syystä olla epäluuloista. Jos suomalainen arvostaakin henkilökohtaista kontaktia poliisiin, voi moni muu pyrkiä sitä kaikin keinoin välttämään. Miten tämä on otettu huomioon, miten suhtautumiseen voi vaikuttaa? Onko hyvä keino esimerkiksi se, että viranomaiset itse uudistuvat niin, että maahanmuuttajataustaisia ihmisiä on enemmän töissä julkisella sektorilla? Kaikkien ääni on tarpeen, jotta saadaan oikea kuva tilanteesta ja sen muuttumisesta eikä huomaamatta käy niin, että yhä suurempi osa asukkaista ei tunne käytäntöjä eikä siksi välttämättä toimi oletetulla tavalla.

Myös asianmukainen kielenkäyttö on tärkeää. Kun puhutaan turvapaikanhakijoista tai pakolaisista, ovat sellaiset ilmaisut kuin ”laiton maahantulo”, ”pakolaisaalto” tai ’virta’ värittyneitä ilmaisuja. Ilmaisu ”räjähdysmäisesti kasvanut turvapaikanhakijatilanne” (s. 40) vaikuttaa tässä sisäisen turvallisuuden yhteydessä erityisen epäonnistuneelta sanavalinnalta. Maahanmuuton hyvät puolet

(esimerkiksi väkiluvun kasvu, nuorten määrä) eivät selonteossa tule esiin. Turvapaikka-asioiden kanssa työskentelevien työhyvinvointi korostuu yllättävästikin.

Tavoitteeksi asetettu ”laittomaan maahantuloon johtavien yllykkeiden vähentäminen” edellyttäisi tarkempaa laillisten ja laittomien maahantulotapojen erittelyä. Maahantulon ”yllykkeitä” taas voidaan tarkastella selonteon päätavoitteen kanssa rinnakkaisina: kun kerran tavoitellaan maailman parasta maata asua ja elää, on selvää, että ajatellaan, että tänne myös halutaan tulla – mikä myös osaltaan todistaa, että täällä tosiaan on hyvä asua.

Suomalaisena erityispiirteenä näyttäisi sisäistä turvallisuutta huomattavasti lisäävän myös hyvä viranomaisten keskinäinen yhteistyö. Sen syyt ja taustat on myös hyvä tuntea, jotta sen säilyminen voidaan taata – ja yhteistyöstä voi olla myös esimerkiksi muille.

Edelleen suomalainen tai pohjoismaalainen erityispiirre saattaa olla järjestöjen vahva rooli monissa tähän alaan kuuluvissa kysymyksissä. Sen tunteminen ja järjestökentän mahdollisuuksien pohtiminen onkin tärkeää. Järjestäytyminen on tärkeä osa yhteiskuntaa, ehkä kuitenkin myös sukupolvikysymys. Miten taas saadaan myös muualta tulevat mukaan, tai millaisia uusia järjestäytymismuotoja he tuovat tullessaan? Mikä on kuntien rooli järjestäytymisen ja kolmannen sektorin toiminnan mahdollistajana? Koulutus on epäilemättä keskeinen väylä eteenpäin, ja sinä mielessä koulutusjärjestelmän mukauttaminen vieraskielisten tarpeisiin on tärkeää.

Kaikkiaan selonteko on kovin resurssipainotteinen. Taustalla on hyvin suuria kysymyksiä, kuten erilaisten turvallisuusuhkien keskinäinen suhde; ne koetaan jopa liian suuriksi tällaisessa selonteossa käsiteltäviksi, ja ne siirretäänkin ilmeisesti strategian laatimisen osaksi. Strategiaa voi kuitenkin olla vaikeaa työstää, jos lähtökohtatilannetta ei ole hahmotettu tai selkeitä tavoitteita asetettu.

Sisäisen turvallisuuden ja kansainvälisen toiminnan yhteyksistä selonteossa todetaan mielenkiintoisesti, että siviilikriisinhallinta parantaa hallintoa ja ongelmanratkaisukykyä. Siviilikriisinhallinnan kohteet nähdään ”lähtö- tai kauttakulkumaina”, mikä on sinänsä näkökulmaa kaventavaa, mutta yleisesti ottaen tällaisen toiminnan merkitys on huomattava, myös EU-tasolla. Jos siviilikriisinhallinta ensin olikin hieman periaatteellinen lisä sotilaalliseen kriisinhallintaan 1990-luvun lopulla, on se ehkä jo tärkeydessä sotilaallisen ohi. Näiden kahden kriisinhallinnan muodon läheisemmän yhdistämisen tarve huomataan myös EU:n globaalistrategiassa. Rajaturvallisuuden kasvava riippuvuus Venäjän rajavalvontajärjestelmästä on myös mielenkiintoinen havainto.

EU-yhteyksistä selonteossa ei paljoa puhuta. Siinä todetaan, että viisumitietoasetus lisää tarkastusten kestoa, heikentää sujuvuutta ja vaatii resursseja. EU-yhteistyön hyödyistä ei puhuta. Entä vaikuttaminen lainsäädäntöön EU-tasolla, pitäisikö selonteon olla täsmällisempi sen suhteen, millaisia suuntia siihen toivotaan, ja miten siinä onnistutaan parhaiten? Nyt todetaan vain, että ”tulee olla rohkeutta tehdä maahanmuuttoa koskevia uusia aloitteita (s. 43)” – rohkeudestako tämä on kiinni?

Lopulta ottaisin vielä esiin ennakoimattomuuden, sen lisääntymisen, ja mitä siitä seuraa. Vaikuttaa siltä, että ennakoimattomuus tarkoittaa, että tarvitaan enemmän joustavuutta pikemminkin kuin tarkkaa prioriteeteista päättäminen ennakolta.

Prioriteetit ja mittarit näyttävät olevan myös ennaltaehkäisyn ongelma. Sen tehoa on ”vaikea mitata tulosmittarein”; sivulla 30 todetaan, että tämä ei kannusta ennalta estävään toimintaan, koska samaan aikaan pitää saavuttaa ne vaikuttavuustavoitteet, jotka ovat mitattavissa tai tilastoitavissa. Onko mitattavuus niin tärkeää? Ja mitä tiedetään siitä, mikä ongelmia ennaltaehkäisee? Selonteossa todetaan myös, että ennaltaehkäisevien toimien vaikutus on nähtävissä vasta pitkän ajan kuluttua. Onko ongelmien ennaltaehkäiseminen vaarantunut siis myös käytäntöihin liittyvistä syistä, ei vain siksi, että maailma on monimutkainen eivätkä vanhat keinot aina päde?